

स्थानीय राजपत्र

पञ्चपुरी नगरपालिकाको कार्यपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड:-७

संख्या:- ३

मिति:२०८०/१०/१९

भाग-१

पञ्चपुरी नगरपालिका
नगरकार्यपालिकाको कार्यालयको
सूचना

नेपालको संविधान बमोजिम पञ्चपुरी नगर सभाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

सम्बत् २०८० सालको ऐन नं. ०३

खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धमा व्यवस्थापन गर्न
बनेको ऐन

प्रस्तावना: नगरपालिका क्षेत्र भित्र रहेको जलश्रोत को समुचित उपयोग, संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास गरी नगरपालिकावासीलाई स्वच्छ, सुरक्षित, समतामुलक र गुणस्तरीय खानेपानी उपभोग गराउन, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा उपलब्ध गराउन, र फोहरमैलाबाट जनस्वास्थ्य तथा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरी स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरण कायम गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा २२६ बमोजिम पञ्चपुरी नगर सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद - १

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम “खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता ऐन, २०८१ रहेको छ ।

(२) यो ऐन पञ्चपुरी नगरपालिकाको राजपत्रमा प्रकाशित भएपछि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) “अनुमति-पत्र” भन्नाले दफा १७ बमोजिमको अनुमति-पत्र सम्झनु पर्छ ।

(ख) “अनुमतिपत्र प्राप्त संस्था” भन्नाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्ने संगठित संस्था सम्झनु पर्छ ।

(ग) “आयोजना” भन्नाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्ने भौतिक संरचनाको निर्माण, विस्तार वा सुधार र तत्सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित आयोजना सम्झनु पर्छ ।

(घ) “उपभोक्ता” भन्नाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा उपयोग गर्ने व्यक्ति, संस्था, प्रतिष्ठान वा निकाय सम्झनु पर्छ ।

(ङ) “उपभोक्ता संस्था” भन्नाले सामुदायिक रूपमा सामुहिक हितका लागि सामुदायिक रूपमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा सञ्चालन गर्ने सामुदायिक संस्था सम्झनु पर्छ ।

(च) “कार्यपालिका” भन्नाले पञ्चपुरी नगरपालिकाको कार्यपालिका सम्झनु पर्छ ।

(छ) “खानेपानी सेवा” भन्नाले खानेपानीको सञ्चय, स्थानान्तर तथा वितरण गरी घरेलु, सार्वजनिक, संस्थागत वा औद्योगिक उपयोगको लागि खानेपानी आपूर्ति गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ र सो शब्दले थोक, ट्याङ्कर वा

बोतलबन्दी रुपमा खानेपानी उपलब्ध गराउने कार्य समेतलाई जनाउँछ ।

- (ज) “तोकिएको वा तोकिएबमोजिम” भन्नाले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “नगरपालिका” भन्नाले पञ्चपुरी नगरपालिका सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले पञ्चपुरी नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्झनु पर्छ ।
- (ट) “फोहरमैला” भन्नाले घरेलु फोहरमैला, औद्योगिक फोहरमैला, रासायनिक फोहरमैला, प्लास्टिकजन्य फोहरमैला, स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला वा हानिकारक फोहरमैला सम्झनु पर्छ र सो शब्दले तत्काल प्रयोग हुन नसक्ने अवस्थामा रहेका, फालिएका वा सडेगलेका, वातावरणमा ह्रास आउने गरी निष्काशन गरिएका ठोस, तरल, ग्यास, लेदो, धुवाँ, धुलो, विद्युतीय तथा सूचना प्रविधिका लागि प्रयोग भएका सामग्रीहरू लगायतका पदार्थ वा त्यस्तै प्रकारका अन्य वस्तुहरू वा अनधिकृत रुपमा सार्वजनिक स्थलमा टाँसिएका पोष्टर, पम्पलेट र नगरपालिकाले समय समयमा स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी फोहरमैला भनी तोकिएको अन्य वस्तु समेतलाई जनाउँछ ।
- (ठ) “सरसफाइ सेवा” भन्नाले फोहोरपानी व्यवस्थापन, मानव मलमूत्रीय फोहोर व्यवस्थापन तथा ढल निकास गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम राख्ने कार्य सम्झनु पर्छ र सो शब्दले पानीको श्रोत को संरक्षण गर्न ढल निकास प्रणाली, फोहोर पानी प्रशोधन प्रणाली, घरेलु तथा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण, सञ्चालन तथा प्रवर्द्धन गर्ने कार्य समेतलाई जनाउँछ ।
- (ड) “समन्वय समिति” भन्नाले दफा ७ बमोजिमको नगरपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वडा स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति समेतलाई जनाउँछ ।
- (ढ) “स्वच्छता” भन्नाले नियमित रुपमा शौचालयको प्रयोग गर्ने, नियमित रुपमा साबुन पानीले हात धुने, घरायसी तहमा पिउने पानीको सुरक्षित व्यवस्थापन र शुद्धिकरण गर्ने, व्यक्तिगत सरसफाइ कायम गर्ने र घर

भिन्न र बाहिरका तरल र ठोस फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरी पूर्ण स्वच्छता कायम गर्ने कार्यलाई समेत जनाउँछ ।

- (ग) “सुरक्षित खानेपानी” भन्नाले सामान्यतया राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड २०७९ ले तोकेको मापदण्ड पुरा गर्न सक्ने खानेपानी सम्झनु पर्छ र सो शब्दले हालको अवस्थामा धमिलोपाना, मानव स्वास्थ्य सँग सम्बन्धित आर्सेनिक तथा अन्य हानिकारक प्रदुषकको सघनन् सिमा मापदण्ड भित्र रहेको र इ-कोलि नभएको वा वितरण प्रणालिको अन्तिम प्रयोग विन्दुमा क्लोरिनको अवशेष मापदण्ड भित्र रहेको खानेपानी समेतलाई जनाउँछ ।
- (त) “सेवा प्रणाली” भन्नाले खानेपानीको मुहान, पाइप, प्रशोधन संयन्त्र, जल भण्डारण संरचना, जलाशय वा सरसफाइ सेवासँग सम्बन्धित संरचना वा त्यस्तै किसिमका अन्य उपकरण वा संरचना सम्झनु पर्छ र सो शब्दले खानेपानी तथा सरसफाइ सेवासँग आवद्ध भएको घर, जग्गा र त्यसमा निर्मित संरचनालाई समेत जनाउँछ ।
- (थ) “संगठित संस्था” भन्नाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा सञ्चालन गर्नको लागि यस ऐन तथा अन्य प्रचलित कानुन बमोजिम दर्ता भई स्थापना भएका खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था, कम्पनि, सहकारी संस्था सम्झनुपर्छ र सो शब्दले यस ऐन वा प्रचलित कानुन बमोजिम खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएका अन्य संस्था, समिति, वा निकाय समेतलाई जनाउँछ ।
- (द) “हानिकारक फोहोरमैला” भन्नाले वातावरणमा हास ल्याउने, मानव तथा अन्य प्राणीको स्वास्थ्यमा हानि नोक्सानी पुर्याउने विभिन्न रूपमा निष्काशित वस्तु, पदार्थ तथा रेडियो विकिरण सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद २

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको अधिकार र कर्तव्य

- ३ . स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइको अधिकार : (१) प्रत्येक नगरवासीलाई नियमित रूपमा स्वच्छ, गुणस्तरीय, पर्याप्त, सुलभ, सहज तथा भेदभाव रहित रूपमा खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको अधिकार हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अधिकारको सम्मान, संरक्षण, सम्बर्धन, परिपुर्ति र कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी संघीय तथा प्रदेश सरकार र विभिन्न विकास साझेदारहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा नगरपालिकाको हुनेछ ।

४. पानीको श्रोत सदुपयोग र विकासको अधिकार: (१) संघीय ऐन तथा प्रचलित कानूनको अधिनमा रहि पानीका श्रोत को सदुपयोग र विकास गर्ने अधिकार नगरपालिकाको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अधिकार प्रयोग गर्दा कुनै व्यक्ति तथा समुदाय, विद्यालय, अस्पताल, मठमन्दिर, धार्मिक स्थल जस्ता सामाजिक संस्थाका लागि उपलब्ध भएको खानेपानी सेवा अर्को वैकल्पिक व्यवस्था नभए सम्म उक्त श्रोत को सदुपयोग गर्ने हक सम्बन्धित व्यक्ति, समुदाय र सामाजिक संस्थामा सुरक्षित रहनेछ ।

(३) पानीको श्रोत को सदुपयोग गर्न नगरपालिकाले जल उपयोग गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

५. पानीको श्रोत तथा मुहानको संरक्षण: (१) नगरपालिकाले पानीका श्रोत तथा मुहानको संरक्षणका लागि देहायका कार्यहरू गर्नेछ ।

- (क) जलाधार, नदी, ताल, तलाउ पोखरी, सिमसार जस्ता खानेपानीको श्रोत र खानेपानीको मूल वा मुहान, भूमिगत पानीलाई दिगो बनाई राख्न उपयुक्त उपाय अवलम्बन गर्ने र नियमित रूपमा मर्मत सम्भार र सरसफाइ गर्ने,
- (ख) भूमिगत पानी लगायत खानेपानीको श्रोत लाई प्रदूषण हुन नदिने र पानीको श्रोत नष्ट वा लोप हुनबाट बचाउने,
- (ग) खानेपानीको संरक्षण र दिगो उपयोगका बारेमा खानेपानी उपभोक्ता वा सम्बन्धित पक्षहरूलाई सचेतना अभिवृद्धि गर्ने,
- (घ) खानेपानीको श्रोत प्रदूषण हुन नदिन तथा पानीको मूल, बहाव क्षेत्र, बहाव प्रणालीमा वा भूमिगत पानीको श्रोत को संरक्षणका लागि जैविक खेती गर्न र चरीचरण नियन्त्रण गर्न कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने,
- (ङ) खानेपानीको श्रोत प्रदूषण हुन नदिन संकलन पोखरी बनाएर पानी जम्मा गर्ने, र सो पोखरीको बेलाबेलामा जाँच गर्ने
- (च) जमीनमा खाल्टो खनी तल्लो भागमा मलिलो माटो, टाइल, कडक्रिट वा प्लाष्टिक ओछ्याएर जमीनमा आकाशे पानी एवं भेलको पानी संकलन गर्ने
- (छ) खानेपानीको मूहान, बहाव क्षेत्र वा सो क्षेत्रका प्रणालीमा प्रतिकूल असर पर्नेगरी विषादी वा विष्फोटक पदार्थ प्रयोग गर्न बन्देज गर्ने,

- (ज) पानीको श्रोत र मुहानको प्रदूषण गर्न सक्ने ठोस वा लेदो फोहरमैला, माटो, ढुङ्गा, खरानी, मलमुत्र, रासायनिक फोहरमैला बिसर्जन, निष्कासन कार्य वा क्रियापलाप नगर्ने,
- (झ) सडक निर्माण लगायत भौतिक पुर्वाधार विकास निर्माणका कार्य गर्दा खानेपानी वा पानीको श्रोत मा कुनै किसिमको नकारात्मक असर नआउने गरी वातावरणमैत्री रूपमा गर्ने,
- (ञ) मूलको नजिकैको क्षेत्र सुरक्षित पार्न चारैतिरबाट छेकबार लगाउन र चारैतिर ढल खनी भेलको पानी र फोहर पानी तर्काउने,
- (ट) पानीको मुहान जस्तै: कुवा, ईनार, मुल आदि पानीको श्रोत (नदी, खोला, ताल र पोखरी) र वर्षाको पानी संकलन भएको ठाउँमा नगरपालिका र सम्बन्धित उपभोक्ता संस्थाले नियमित निरीक्षण गर्ने र प्रदूषण भएको देखिएमा प्रदूषणको कारणलाई निर्मूल पार्ने तर्फ कार्य गर्ने,
- (ठ) खासगरी थोरै पानी उपलब्ध भएको अवस्था र पानी प्राप्त गर्न कठिन भएको अवस्थामा हरेक पानीको श्रोतहरू के-के का लागि उपभोग गर्ने भनेर निर्णय गर्ने र पानीको वितरण प्रणालीमा सुधार गर्ने,
- (ड) खानेपानीको श्रोत र मुहान संरक्षण सम्बन्धी अन्य कार्यहरू गर्ने,
- (ढ) खानेपानीको मुहान वरिपरी वृक्षारोपण गर्ने ।
- (ण) भूमिगत जलश्रोतको अत्याधिक दोहनलाई नियन्त्रण गर्न आवश्यक मप दण्ड बनाई लागु गर्ने, गराउने

(२) नगरपालिकाले कुनै क्षेत्रलाई मुहान संरक्षण तथा जलाधार क्षेत्र घोषणा गरी सो क्षेत्रको संरक्षण र विकास गर्न सक्नेछ ।

(३) पानीको श्रोत संरक्षणका लागि एकजल सम्बन्धी अवधारणालाई प्रवर्धन गर्न नगरपालिकाले नगरपालिका स्तरमा एकजल निर्देशन समिति गठन गर्न र अन्तरपालिका स्तरीय समितिमा संलग्न रहि कार्य सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको एक जल निर्देशन समितिको गठन तथा परिचालन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

६. नगरवासीको कर्तव्य : खानेपानीका श्रोत तथा मुहानको संरक्षण, सुरक्षित र गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ सेवामा पहुँच प्राप्त गर्ने नागरिकको मौलिक अधिकारको सम्मान, संरक्षण र परिपूर्ति, तथा खानेपानीको दिगो उपयोगमा योगदानका लागि प्रत्येक नगरपालिकावासीको देहाय बमोजिमको कर्तव्य हुनेछ :—

- (क) खानेपानीको श्रोत तथा मुहानको संरक्षण र दिगो उपयोग गर्ने

- (ख) खानेपानीको श्रोतलाई प्रदुषण हुनबाट बचाउने, प्रदुषणको रोकथाम र नियन्त्रण गर्ने,
- (ग) खानेपानीको श्रोत, पाइप, इन्टेक, जलाशय (रिजर्भयर), ट्यांकि तथा अन्य संरचनाको संरक्षण र सुरक्षा गर्ने,
- (घ) खानेपानी र अन्य प्रयोगमा आउनसक्ने पानी खेर नफाल्ने र दिगो उपयोग गर्ने,
- (ङ) खेर गएको पानी र फोहरपानी करेसावारीको सिचाई, थोपा सिचाई, पानीघट्ट जस्ता कार्यमा उपयोग गरी बहु उपयोग गर्ने,
- (च) भूमिगत जलश्रोतको सतहलाई घट्टन नदिनको लागि आकाशे पानीको संकलन गरि कुवा, इनारमा पुनर्भरण गर्ने, गराउने

परिच्छेद ३

संस्थागत संरचनाहरु

७. नगर खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति : (१) यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गर्न नगरपालिकामा कार्यपालिकाले निर्णय गरे बमोजिमको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति बनाउन सकिनेछ र यसमा कम्तिमा ५०% महिला, जनजाति, दलित वा अल्पसंख्यकको प्रतिनिधित्व हुनेछ:—

- (क) नगरपालिका प्रमुख -संयोजक
- (ख) नगरपालिका उप प्रमुख -सदस्य
- (ग) कार्यपालिकाको सामाजिक विकास समिति संयोजक -सदस्य
- (घ) सवै वडा अध्यक्ष -सदस्य
- (ङ) निर्वाचित महिला जनप्रतिनिधिहरुबाट तीन जना -सदस्य

- (च) कार्यपालिकामा दलित वा अल्पसंख्यक समुदाय प्रतिनिधित्व गर्ने कार्यपालिका सदस्य एक जना -सदस्य
- (छ) खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्थाको एक जना प्रतिनिधि -सदस्य
- (ज) नगरपालिका भित्रका बिद्यालयबाट एक जना महिला र एकजना पुरुष गरी २ जना शिक्षक -सदस्य
- (झ) महिला स्वास्थ्य स्वसेविका मध्ये एक जना – -सदस्य
- (ञ) नगरपालिका स्तरीय वाल क्लवको प्रतिनिधि एक जना –सदस्य
- (ट) अपांगता भएका व्यक्तिहरु हरुको संस्थाका प्रतिनिधि एक जना –सदस्य
- (ठ) अल्पसंख्यक वा लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यकहरुको प्रतिनिधि एक जना –सदस्य
- (ड) नगरपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख एक जना सदस्य –सदस्य
- (ढ) नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत –सदस्य
- (ण) नगरपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ हेर्ने शाखा/ईकाइ प्रमुख – सदस्य सचिव
- (त) समुदियक वनबाट एक जना सदस्य –सदस्य

(२) समितिको बैठकमा खानेपानी तथा सरसफाइ विषयका विज्ञ र सरोकारवालाहरुलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(३) नगर खानेपानी तथा सरसफाइ समन्वय समितिको बैठक तथा निर्णय सम्बन्धी कार्यविधि तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

८. नगर खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : स्थानीय तह स्तरीय खानेपानी र सरसफाइ समन्वय समितिका काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी नीति तथा योजना एवं कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनका विषयमा नगरपालिकालाई सुझाव दिने,

- (ख) खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा कार्यान्वयन, अनुगमनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता सुनिश्चित गर्ने,
- (ग) नीति तथा योजनाको कार्यान्वयनको अवस्थाको समिक्षा गरी समयानुकूल संशोधन गर्नका लागि सुझाव पेश गर्ने,
- (घ) स्थानीय तहका लागि आवश्यक पर्ने नीति, कार्यविधि, निर्देशिका तथा नियमहरूको मस्यौदा तयार गर्ने,
- (ङ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजनाको निर्माण, प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन र अनुगमनमा समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्ने,
- (च) विभिन्न विकास साझेदारहरूसँग समन्वय गरी खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना गुरुयोजनाको कार्यान्वयनमा योगदान तथा सहयोग गर्ने,
- (छ) नगरपालिकाले खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाको अनुगमन तथा नियमन निर्धारित कार्यसम्पादन सूचकहरू (Key Performance Indicators) का आधारमा गर्ने,
- (ज) कार्यपालिकाले तोकेका अन्य कार्यहरू गर्ने ।

९. खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता शाखा वा इकाइ: (१) यस ऐन तथा ऐन अन्तर्गत बनेका नियम, कार्यविधि, मापदण्ड, निर्देशिका र योजनाको कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले आफ्नो संगठन संरचनामा खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता इकाई वा शाखा तोकी जिम्मेवारी प्रदान गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम शाखा वा इकाईको भूमिका र जिम्मेवारी देहायबमोजिम हुनेछ ।

- (क) बार्षिक कार्यक्रममा स्वीकृत भएका खानेपानी सरसफाइ स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको योजना तर्जुमा गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन र समन्वय गर्ने ।
- (ख) खानेपानी सरसफाइ स्वच्छता सम्बन्धी सूचना प्रणाली स्थापित गरी अद्यावधिक राख्ने तथा आवश्यकता बमोजिम निर्णय प्रकृत्यामा सहजीकरणको लागि समितिलाई सही सूचना उपलब्ध गराउने,
- (ग) खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्थाहरू गठन, दर्ता तथा नवीकरण सम्बन्धी कार्य गर्ने,

- (घ) खानेपानी सरसफाइ स्वच्छता क्षेत्रको वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी समितिमा पेश गर्ने,
- (ङ) खानेपानी सरसफाइ स्वच्छता समन्वय समितिको प्रशासनिक तथा अन्य अभिलेखीकरण सहित समितिको सचिवालयको कार्य गर्ने ।
- (च) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता संरचना निर्माण गर्दा महिला, बालबालिका र अपाङ्गता मैत्रीका साथै उपभोगकर्ता मैत्री खानेपानी तथा सरसफाइ संरचना निर्माणका लागि सेवा तथा सुबिधा प्रदान गर्ने, स्वीकृति दिनुअघि उपभोक्ता समितिसँग छलफल गरी डिजाइन तयार पार्नुपर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- (छ) शाखा वा इकाईको अन्य जिम्मेवारी नगर कार्यपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ ।

१०. वडा स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति: नगरपालिकाले वडा स्तरमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी गतिविधीको कार्यान्वयन र समन्वय गर्न कार्यसमितिले निर्णय गरे बमोजिमको कम्तिमा ५०% महिला, दलित, लोपोन्मुख वा अल्पसंख्यकको जनजातिको प्रतिनिधित्व हुने गरि वडा स्तरीय खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति बनाउन सकिनेछ ।

- (क) वडा अध्यक्ष – संयोजक
- (ख) वडा सचिव – सदस्य सचिव
- (ग) सबै वडा सदस्य -सदस्य
- (घ) वडा स्तरको स्वास्थ्य संस्था प्रमुख -सदस्य
- (ङ) महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरु मध्येबाट १ जना सदस्य
- (च) वडाको उच्चतम् बिद्यालयको प्रधानाध्यापक- सदस्य
- (छ) वडामा कार्यरत खानेपानी उपभोक्ता समितिहरु मध्येबाट १ जना महिला सहित दुई जना – सदस्य
- (ज) वडा अध्यक्षले मनोनित गरेका खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा योगदान गर्न सक्ने कम्तिमा १ जना महिला सहित ३ जना- सदस्य
- (झ) वडा स्तरीय बाल क्लव प्रमुख १ जना - सदस्य

११. खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्थाको गठन : सामुहिक लाभका लागि संस्थागत रूपमा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको व्यवस्थापन गर्न चाहने व्यक्तिहरूले तोकिएबमोजिम खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था गठन गर्न सक्नेछन् । उपभोक्ता संस्था गठन गर्दा कम्तिमा ५०% महिला र बहिष्कृत समूहका (दलित, लोपोन्मुख वा अल्पसंख्यक जनजातिको) प्रतिनिधित्व गराउनुपर्ने छ र उपभोक्ता संस्थाको निर्णायक पदमा (उपभोक्ता समितिको प्रमुख पदमा) पनि ५०% महिला र बहिष्कृत समूहका प्रतिनिधिहरूको प्रतिनिधित्व गराउनु पर्ने छ ।

१२. उपभोक्ता संस्था सङ्गठित संस्था हुने : (१) उपभोक्ता संस्था अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वशासित र सङ्गठित संस्था हुनेछ ।

(२) उपभोक्ता संस्थाको सबै काम कारवाहीको निमित्त आफ्नो छुट्टै छाप हुनेछ ।

(३) उपभोक्ता संस्थाले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेचबिखन गर्न वा अन्य किसिमले व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(४) उपभोक्ता संस्थाले व्यक्ति सरह नालिस उजूर गर्न र उपभोक्ता संस्था उपर पनि सोही नामबाट नासिल उजूर लाग्न सक्नेछ ।

१३. बोर्ड गठन गर्न सक्ने (१) नगरपालिकाले नगरपालिका भित्रका सबै खानेपानी आयोजनाहरूलाई एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन गर्न खानेपानी व्यवस्थापन बोर्ड गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खानेपानी व्यवस्थापनको गठन तथा परिचालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ४

दर्ता र अनुमति सम्बन्धी व्यवस्था

१४. खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्थाको दर्ता र नविकरण : (१) दफा ११ बमोजिम गठन भएका उपभोक्ताहरू वा समुदायका सदस्यहरूले नगरपालिकाको कुनै क्षेत्र वा वस्तीमा सामुदायिक हित र सामुहिक लाभका लागि संस्थागत रूपमा जलश्रोत को उपयोग गरी खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा, तथा बहुउपयोगी प्रणाली सञ्चालन र उपयोग गर्न चाहने उपभोक्ताहरूले खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था गठन गर्न नगरपालिकाको कार्यालयमा वडा समितिको सिफारिस तथा कम्तिमा नब्बे प्रतिशत उपभोक्ताहरूको भेलाको उपस्थिति तथा निर्णय र उपभोक्ता संस्थाको दुई प्रति विधान सहित खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्थाको दर्ता गर्नका लागि लिखित निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) यो ऐन लागु हुनुपूर्व प्रचलित कानून बमोजिम जिल्ला जलश्रोत समिति वा विभिन्न निकायमा दर्ता भई सञ्चालन हुँदै आएका खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता उपभोक्ता संस्था, समूह, वा समिति मध्ये प्रचलित संघीय र प्रदेश कानून बमोजिम नगरपालिकाको क्षेत्राधिकार, दायित्व र जिम्मेवारी अन्तर्गत पर्ने किसिका खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था, समूह वा समितिहरूले यो ऐन लागु भए पश्चात् नगरपालिकामा आफ्नो साविक विधान र दर्ता प्रमाणपत्र पेश गरी उपभोक्ता संस्था अद्यावधिक गर्नु वा हुनु पर्नेछ ।

तर, यस प्रयोजनका लागि नयाँ उपभोक्ता संस्था दर्ता गर्नु पर्ने छैन ।

(३) यस दफा बमोजिम दर्ता तथा सुचीकरण भएका उपभोक्ता संस्थाले नगरपालिकामा तोकिएको ढाँचामा आर्थिक तथा प्रगति प्रतिवेदन सहित नविकरण गराउनु पर्नेछ ।

(४) उपभोक्ता संस्थाको गठन तथा परिचालन सम्बन्धी अन्य कार्यविधि तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

१५. उपभोक्ता संस्थाको विधान: (१) दफा १४ बमोजिम नगरपालिकामा दर्ताका लागि निवेदन दिँदा उपभोक्ता संस्थाले आफ्नो विधान तयार गरेको हुनुपर्ने छ। विधान तयारि प्रक्रियामा नगरपालिकाका कर्मचारिले सम्बन्धित वडा कार्यालयको समेत सहयोग लिई समुदायलाई सहजिकरण गर्नेछ। विधानमा देहाय बमोजिमका विषयवस्तु र व्यवस्थाहरू समावेश गर्नेपर्नेछ:-

- (क) उपभोक्ता संस्थाको नाम, ठेगाना, उद्देश्य, कार्यहरू, कार्यक्षेत्र र श्रोत,
- (ख) खानेपानीको स्रोतको संरक्षण र दिगो उपयोग, प्रदुषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र खानेपानीको स्रोत, मूल वा मुहानको जलग्रहण क्षेत्रको संरक्षण, सुधार र सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ग) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी संरचना निर्माण गर्दा बालबालिका र अपाङ्गतामैत्रीका साथै उपभोगकर्तामैत्री संरचना निर्माण गर्ने तथा बालबालिका र अपाङ्गतामैत्रीका साथै समग्र उपभोगकर्तामैत्री तवरले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा र सुविधा प्रदान गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था,
- (घ) पानी सुरक्षा योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र खेर गएको पानीको वा अन्य पानीको बहु उपयोग सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ङ) प्रस्तावित उपभोक्ता संस्थाका एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, एकल पुरुष, दलित, आदिवासी जनजाति र विपन्न घरधुरी सदस्यका लागि समन्यायिक पहुँच, दिगो उपयोग, लाभको समन्यायिक बाँडफाँड र विशेष सुविधा सम्बन्धी प्रावधान,

- (च) उपभोक्ता संस्थाको सदस्यता, सदस्यता प्राप्ति तथा समाप्ती सम्बन्धी व्यवस्था, सदस्यता शुल्क, सदस्यता शुल्क छुट सम्बन्धी व्यवस्था,
- (छ) कार्य समिति, पदाधिकारी तथा सदस्यहरू, वार्षिक साधारणसभा, विशेष साधारणसभा तथा साधारणसभाका काम, कर्तव्य र अधिकार, कार्य समितिको बैठक र कार्यविधि, कार्य समितिका पदाधिकारी वा सदस्यको जिम्मेवारी समाप्त हुने अवस्था,
- (ज) कार्य समितिको गठन, कार्य समितिका प्रमुख पदहरूमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति र विपन्न घरधुरी तथा युवाको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था,
- (झ) अविश्वासको प्रस्ताव तथा निर्वाचन सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ञ) खानेपानीको पाईप जडान, महशुल तथा सेवा शुल्क, विलम्ब महशुल निर्धारण र संकलन सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ट) उपभोक्ता संस्थाको कोष, सेवा शुल्क र आर्थिक स्रोत संकलन तथा चल अचल सम्पत्ति व्यवस्थापन, लेखा परीक्षण, र सार्वजनिक सुनुवाई तथा सार्वजनिक लेखापरिक्षण सम्बन्धि व्यवस्था,
- (ठ) हेरालु र ग्रामिण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता तथा अन्य आवश्यक कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ड) पानी सुरक्षा समिति, अनुगमन समित, निर्माण समिति, लगायत आवश्यक अन्य समिति वा उपसमिति गठन तथा विघटन सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ढ) विधान विपरित काम गर्ने उपभोक्ता संस्थाका सदस्यहरूलाई गरिने जरिवाना तथा क्षतिपूर्ति र उपभोक्ता संस्थाका सदस्यलाई दण्ड जरिवाना गर्दा पालना गर्नु पर्ने कार्यविधि,
- (ण) विधान संशोधन, संस्था विघटन, विनियम बनाउन सक्ने जस्ता विविध व्यवस्था, र
- (त) कार्यपालिकाले तोकेका अन्य विषयवस्तुहरू ।

(२) उपभोक्ता संस्थाको विधानमा स्थानीय आवश्यकता र उपभोक्ता संस्थाले सञ्चालन गर्ने खानेपानी आयोजनाको प्रकृतिका आधारमा थप व्यवस्थाहरू तोकिएबमोजिम समावेश गर्न सकिनेछ ।

१६. खानेपानीको श्रोत दर्ता गर्नु पर्ने : (१) प्राकृतिक रूपमा खानेपानी निसृत हुने क्षेत्र र पानीको श्रोत वा खानेपानीको श्रोत , मूल वा मुहानबाट संकलन गरि खानेपानी व्यवस्थापन गर्न चाहने उपभोक्ता संस्थाले तोकिएको प्रक्रिया बमोजिम नगरपालिकामा खानेपानीको मूल वा मुहान दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुहान दर्ता सम्बन्धमा कुनै विवाद सृजना भएमा सो सम्बन्धी स्थानीय समुदायको परामर्श लिई सम्बन्धित वडा समितिले विवाद समाधानका लागि सहजीकरण गर्नेछ ।

(३) मुहानको स्वमित्व सम्बन्धी विवाद संघीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

१७. अनुमतिपत्र लिनु पर्ने : (१) नगरपालिकाको कुनै क्षेत्रमा कुनै कम्पनी वा उद्योग जस्ता व्यवसायिक संस्थाले नाफामूलक वा व्यापारिक प्रयोजनका लागि खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा प्रदान गर्ने आयोजना वा सेवा प्रणालीको सर्भेक्षण, निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न र खानेपानीको श्रोतको व्यवसायिक उपयोग गर्न चाहेमा नगर कार्यपालिकाबाट तोकिएबमोजिम अनुमतिपत्र लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि सामुदायिक रूपमा सामुहिक प्रयोजनका लागि उपभोक्ता संस्थाले खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाको सर्भेक्षण, निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न र उपभोक्ता संस्थाद्वारा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्न अनुमतिपत्र लिनुपर्ने छैन ।

१८. अनुमतिपत्र खारेज गर्न सकिने (१) नगरपालिकाले दफा १७ बमोजिम अनुमति प्राप्त संस्थाको सेवा सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन तथा आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निर्देशन पालना नगरे वा तोकिएको कार्य सम्पादन मानकको मुल्यांकनका आधारमा व्यवस्थापकीय तथा सेवा संचालन गर्न अनुपयुक्त देखिएमा कार्यपालिकाले यस ऐन बमोजिम प्रदान गरेको अनुमतिपत्र खारेज गर्न सक्नेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम अनुमतिपत्र खारेज गर्नु अघि नगरपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सम्बन्धित अनुमतिपत्र प्राप्त संस्थालाई सात दिनको समय दिई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

१९. नगरपालिकालाई जानकारी दिने : यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि संघीय तथा प्रदेश सरकारको कुनै निकायमा दर्ता तथा अनुमति प्राप्त संस्थाले सोको व्यहोरा जनाई तोकिए बमोजिम नगरपालिका समक्ष जानकारी दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद ५

खानेपानी सेवाको व्यवस्थापन

२०. खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको संचालन तथा व्यवस्थापन: (१) नगरपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको संचालन तथा व्यवस्थापन गर्दा आफै वा आफ्नो स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेको संगठित संस्था मार्फत गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी आयोजना कार्यान्वयन गर्दा आयोजना स्थलका महत्वपूर्ण सार्वजनिक स्थल र कार्यालय सहित सम्भव भए सम्म एक घर एक धारा प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको संचालन तथा व्यवस्थापनका लागि उपभोक्ता संस्थालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

२१. खानेपानी आयोजना र संरचनाको हस्तान्तरण : (१) नगरपालिकाको क्षेत्राधिकार, दायित्व वा जिम्मेवारी भित्र कुनै पनि नियकाले विकास र निर्माण गरेका खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना नगरपालिकालाई हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ ।

(२) व्यवसायिक तथा व्यापारिक प्रयोजनका लागि संगठित संस्थाले सञ्चालन गरेका खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना र सोको संरचनाहरू उक्त संगठित संस्थाले पाएको अनुमतिपत्रको अवधि सकिएपछि वा अनुमतिपत्र खारेज भएको अवस्थामा उक्त आयोजना र सोको संरचनाहरू पनि नगरपालिकालाई हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम नगरपालिकामा हस्तान्तरण भएका आयोजनाहरू दफा २० बमोजिम संचालन र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

२२. नीजि तथा सार्वजनिक जग्गामा पाईप लाईन तथा संरचनाको निर्माण : (१) संघीय ऐनको दफा २५ बमोजिम नीजि तथा सार्वजनिक जग्गामा पाईप लाईन तथा संरचनाको निर्माण गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा प्राप्तिमा विवाद भएमा सम्बन्धित वडा कार्यालयले आवश्यक सहजीकरण गर्नु पर्नेछ ।

(३) जग्गा प्राप्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

२३. खानेपानी तथा सरसफाइ महसुल निर्धारण : (१) अनुमति प्राप्त संस्थाले उपलब्ध गराउने खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको महसुल सम्बन्धित उपभोक्ता संस्थाको साधारण सभाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपभोक्ता संस्थाले खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको महसुल निर्धारण गर्दा आयोजनाको लागत, खानेपानीको गुणस्तर, सेवाको स्तर, उपभोक्ताहरूको योगदान, उपभोक्ताको बृहद हित, उपभोक्ताको ऋयशक्ति, नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नगरपालिकाको नीति र खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक सम्बन्धी मौलिक हकलाई समेत आधार मान्नु पर्नेछ ।

(३) अनुमति प्राप्त संस्थाले यस दफा बमोजिम निर्धारण गरिएको महसुल नगरपालिकाबाट तोकिएबमोजिम स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

२४. मिनाहा वा छुट दिन सक्ने : प्रकोप वा अन्य कुनै विषम परिस्थितिका कारण कुनै खास क्षेत्र लगायत डुबान क्षेत्रका उपभोक्ता, एकल महिला, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, गरिव तथा विपन्न परिवार वा सिमान्तकृत परिवारले उपभोक्ता संस्था वा अनुमतिपत्र प्राप्त संस्थाले सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेको खानेपानी सेवाको महसुल तिर्न असमर्थ भएमा त्यस्ता उपभोक्ताले तिर्नुपर्ने महसुल उपभोक्ता संस्था वा अनुमतिपत्र प्राप्त संस्थाले घटाउन वा मिनाहा गर्न सक्नेछ ।

२५. मर्मत संभार कार्यकर्ताको व्यवस्था : (१) हरेक अनुमति प्राप्त संस्थाले आयोजनाको नियमित मर्मत सम्भारका लागि कम्तीमा १ जना मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको तोकिए बमोजिम क्षमता विकास गर्नु पर्नेछ । मर्मत सम्भार कार्यकर्ता नियुक्त गर्दा महिलालाई विशेष अवसर दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको आवश्यक क्षमता विकास गरी नगरपालिकाले तोकिएबमोजिम मर्मत सम्भार कार्यकर्ता सुचीकरण प्रमाणपत्र दिनेछ ।

परिच्छेद ६

गुणस्तर र मापदण्ड

२६. गुणस्तर मापदण्ड तोकन सक्ने : (१) खानेपानी तथा सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा अवलम्बन पालना गर्नुपर्ने गुणस्तर मापदण्डहरू नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछन् ।

(२) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको न्यूनतम मापदण्ड अन्तर्गत रही सो मापदण्डमा तोकिएको गुणस्तरभन्दा न्यून नहुने गरी नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका लागि खानेपानी तथा सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धमा आवश्यक मापदण्ड तोकन सक्नेछ ।

२७. गुणस्तर कायम गर्नु पर्ने : (१) उपभोक्ता संस्था र अनुमति-पत्र प्राप्त संस्थाले दफा २६ बमोजिम तोकिएको गुणस्तर र मापदण्डको पालना गर्नु पर्नेछ ।

(२) अनुमति प्राप्त संस्थाले पानीको गुणस्तर कायम राख्न आवश्यकता अनुसार तोकिएका एक वा एक भन्दा बढि प्रविधिहरु अवलम्बन गरी प्रशोधन गर्नु पर्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले दफा २६ बमोजिम गुणस्तर कायम भए नभएको जाँच गर्न आफै प्रयोगशाला स्थापना गरी वा अन्य तरिकाले गुणस्तर परिक्षणको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपभोक्ता संस्था र अनुमति-पत्र प्राप्त संस्थाले तोकिएबमोजिम पानी सुरक्षा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

(५) नगरपालिका, उपभोक्ता संस्था र अनुमति-पत्र प्राप्त संस्थाले पानीको गुणस्तर कायम गर्न समुदाय तहमा पानी सुद्धिकरणका घरेलु विधि सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद ७

फोहरमैला व्यवस्थापन

२८. फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने दायित्व : (१) नगरपालिका क्षेत्रको फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने गराउने दायित्व नगरपालिकाको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि हानिकारक फोहरमैला, स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला, रासायनिक फोहरमैला वा औद्योगिक फोहरमैला प्रशोधन र व्यवस्थापन गर्ने दायित्व निर्धारित मापदण्डको अधीनमा रही त्यस्तो फोहरमैला उत्पादन गर्ने व्यक्ति वा निकायको हुनेछ ।

(३) कुनै उद्योग वा स्वास्थ्य संस्थाले हानिकारक फोहरमैला, स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला, रासायनिक फोहरमैला तथा औद्योगिक फोहरमैला प्रशोधन गरी बाँकी रहेको फोहरमैला तथा अन्य फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरि दिन नगरपालिकालाई अनुरोध गरेमा वा नगरपालिकाले निर्माण गरेको फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल प्रयोग गर्न माग गरेमा नगरपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको सेवा शुल्क लिई फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरि दिन वा फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल प्रयोग गर्न दिन सक्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिमको फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले छुट्टै कार्यविधि बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

२९. फोहरमैलाको उत्पादन कम गर्ने: (१) कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कुनै काम कारोबार गर्दा उत्पन्न हुने फोहरमैलाको पुनः प्रयोग, पुनः चक्रीय प्रयोग, श्रोत देखि नै फोहरमैलाको परिमाणलाई घटाउने र कुहिने फोहरमैलाको कम्पोष्ट मल बनाउने जस्ता उपाय अवलम्बन गरी फोहरमैला यथाशक्य कम उत्पन्न गर्नु पर्नेछ ।

(२) आफ्नो निजी घर कम्पाउण्ड, कार्यालय, पसल, उद्योग, कलकारखाना कम्पाउण्ड वा परिसर भित्र विसर्जन हुन सक्ने फोहरमैलाको विसर्जन वा पुनः प्रयोगको व्यवस्था मिलाई बाँकी फोहरमैलामात्र निष्काशन गरी फोहरमैलाको परिमाणलाई घटाउनु प्रत्येक व्यक्ति, संस्था वा निकायको कर्तव्य हुनेछ ।

३०. फोहरमैला सङ्कलन केन्द्र तोक्ने : (१) नगरपालिकाले फोहरमैलालाई व्यवस्थित रूपमा संकलन गर्न प्रत्येक टोल वा वस्तीमा सङ्कलन केन्द्र तोकी आवश्यक कण्टेनरको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सङ्कलन केन्द्र तोक्दा यथाशक्य टोल वा वस्तीका सबैलाई पायक पर्ने गरी वातावरणीय रूपले उपयुक्त स्थान तोक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सङ्कलन केन्द्रमा फोहरमैला निष्काशन र सङ्कलन गर्ने समय र तरिका नगरपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

३१. फोहरमैलाको ढुवानी : (१) संकलन केन्द्रमा जम्मा भएको फोहरमैलालाई स्थानान्तरण केन्द्र वा फोहरमैला व्यवस्थापन स्थलसम्म ढुवानी गर्ने दायित्व नगरपालिका वा नगरपालिकाले व्यवस्था गरेको संस्था वा निकायको हुनेछ ।

(२) फोहरमैला ढुवानी गर्दा तोकिए बमोजिमको ढुवानी साधन प्रयोग गर्नु पर्नेछ । ढुवानीको साधन तोकदा तौल, क्षमता, तरिका वा विधि, सडकको क्षमता तथा फोहरमैला ढुवानी गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतलाई विचार गरी तोक्नु पर्नेछ ।

(३) फोहरमैला ढुवानीसम्बन्धी कार्यविधि कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

३२. मानव मलमूत्रीय फोहर व्यवस्थापन गर्ने दायित्व : (१) यस ऐन बमोजिम मानव मलमूत्रीय फोहर व्यवस्थापन गर्ने दायित्व नगरपालिकाको हुनेछ ।

(२) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २९ बमोजिम नयाँ भवन निर्माण गर्दा नक्सामा अन्य कुराहरुको अतिरिक्त सो भवनको छुट्टै चर्पी, सोकपिट रहने गरी नक्सामा खुलाउनुपर्ने छ ।

(३) नगरपालिकाले पिट र सेप्टिक ट्यांकी जस्ता संकलन ट्यांकीबाट दिसाजन्य लेदो खाली गर्न, सेप्टिक सङ्कलन वा ढुवानीसम्बन्धी सेवा व्यवसायिक वा व्यापारिक रूपमा प्रदान गर्न निजी क्षेत्रको सेवा प्रदायकलाई अनुमति प्रदान गर्न सक्नेछ, वा नगरपालिकाका र निजी क्षेत्रका सेवा प्रदायक मिलेर संयुक्त रूपमा वा निजी क्षेत्रका सेवा प्रदायक र उपभोक्ता संस्था मिलेर संयुक्त रूपमा सेवा सञ्चालित गर्न सक्नेछ ।

(४) अनुमति प्राप्त सेवा प्रदायकले सङ्कलित दिसाजन्य लेदोलाई नगरपालिकाकाद्वारा तोकिएको स्थानमा वा प्रशोधन केन्द्रमा लगेर सुरक्षित रूपमा विसर्जन गर्नु पर्नेछ ।

(५) कसैले पनि अनधिकृत रूपमा पानीको श्रोत र बस्ति जस्ता क्षेत्रमा मानव मलमुत्रीय फोहर विसर्जन गर्न हुँदैन ।

(६) उपदफा (१) बमोजिमको अनुमति प्रदान गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३३. **ढल निकास सेवा सञ्चालन** : यस ऐन बमोजिम खानेपानी सेवा प्रदान गर्दा निष्किएको फोहर पानीको व्यवस्थापनका लागि नगरपालिका र अनुमति-पत्र प्राप्त संस्थाले ढल निकासको व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

३४. **सरसफाइ कार्यकर्ता र सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था**: (१) नगरपालिकाले नगर क्षेत्रको फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि सरसफाइ कार्यकर्ता परिचालन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सरसफाइ कार्यकर्ता परिचालन गर्दा नगरपालिका वा सम्बन्धित व्यक्ति तथा संस्थाले न्यूनतम् स्वास्थ्य सुरक्षा सामग्री उपलब्ध गराउनेछ ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनका लागि न्यूनतम् सुरक्षा सामग्री भन्नाले पञ्जा, मास्क, जुता, एप्रोन, सुरक्षा बेल्ट, हेल्मेट, चस्मा आदिलाई जनाउनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका सरसफाइ कार्यकर्ताको आवश्यक क्षमता विकास गरी नगरपालिकाले सरसफाइ कार्यकर्ताको सुचीकरण प्रमाणपत्र दिनेछ ।

परिच्छेद ८

सरसफाइ तथा स्वच्छता

३५. **शौचालय बनाउनु पर्ने** : (१) नगरपालिका क्षेत्रका सबै घर परिवार, सार्वजनिक सेवा प्रदायक कार्यालय, बिद्यालय, व्यवसाय संचालकले अनिवार्य शौचालय बनाउनु पर्नेछ ।

(२) मेला तथा हाट बजार लाग्ने स्थलमा सोको व्यवस्थापन गर्ने निकायले शौचालयको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले कार्यालय तथा बिद्यालयको शौचालय र सार्वजनिक शौचालयको संचालन तथा व्यवस्थापनको मापदण्ड र कार्यविधि बनाई लागु गर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम घरायसी शौचालय निर्माण गर्न नसक्ने विपन्न परिवारका लागि नगरपालिकाले अनुदानको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(५) नगरपालिकाले शौचालयको पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न शौचालय सम्बन्धी मापदण्ड बनाई लागु गर्नेछ ।

३६. महिनावारी स्वच्छता कायम गर्ने : (१) महिनावारी भएको अवस्थामा प्रत्येक घरपरिवारले सुरक्षित आवास र सरसफाइ तथा स्वच्छतामा पहुँचको सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ ।

(२) हरेक संस्थागत शौचालयमा अनिवार्य सेनिटरी प्याड विसर्जन ट्यांकी सहितको महिलाका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

(३) बिद्यालय समयमा छात्रा तथा महिला शिक्षकको लागि निशुल्क सेनिटरी प्याडको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

३७. खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयार गर्ने : नगरपालिकाले समग्र नगरको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्नेछ ।

परिच्छेद ९

कोष सम्बन्धी व्यवस्था

३८. खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता कोष : (१) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको व्यवस्थापनका लागि नगरपालिका स्तरमा छुट्टै कोष रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहनेछन्:-

- (क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम,
- (ख) नेपाली नागरिक, व्यक्ति वा संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम,
- (ग) विदेशी व्यक्ति, सरकार वा अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम,
- (घ) अनुमति प्राप्त संस्थाबाट तोकिएबमोजिम प्राप्त हुने रकम,

(ड) यस ऐनको उल्लंघन भएको दण्ड जरिवाना वापत प्राप्त रकम, र

(च) अन्य कुनै श्रोत बाट प्राप्त रकम ।

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ग) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(४) कोषको लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ ।

(५) कोषको सञ्चालन तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

(६) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा रहने रकम तथा त्यस्तो कोषको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

३९. मर्मत संभार कोषको व्यवस्थापन : (१) हरेक उपभोक्ता संस्थाले आयोजनाको दिगो व्यवस्थापनका लागि एक मर्मत संभार कोषको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा रहने रकम तथा त्यस्तो कोषको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था सम्बन्धित उपभोक्ता संस्थाले तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद १०

कसूर तथा सजाय

४०. कसूर र सजाय : (१) कसैले देहायको कुनै काम गरे वा गराएमा यस ऐन अन्तर्गत कसूर गरेको मानिनेछ ।

(क) यस ऐनले अनुमति लिनु पर्ने भनी निर्धारण गरेका कार्य बिना अनुमति गर्ने

(ख) खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा सम्बन्धी कुनै संरचनामा क्षति पुर्याएमा

(ग) यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम गर्नु पर्ने काम नगरेमा वा गर्न नहुने काम गरेमा ।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गरेमा देहाय बमोजिमको जरिवाना हुनेछ

(क) उपदफा (१) (क) बमोजिमको कसूर गरेमा रु ५००० जरिवाना गरी अनुमति लिन आदेश गरिनेछ ।

(ख) उपदफा (१) (ख) र (ग) बमोजिमको कसूर गरेमा क्षति बराबरको क्षतिपुर्ति सहित रु ५००० देखि १०००० सम्म जरिवाना गरिनेछ ।

४१. प्रचलित कानून बमोजिम सजाय हुने: संघीय खानेपानी तथा सरसफाइ ऐन २०७९ को दफा ४२, फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन २०६८ दफा ३८ र प्रचलित संघीय कानूनले कसुरको रूपमा निर्धारण गरेका कसुर गरेमा सोहि कानून बमोजिम सजाय हुनेछ ।
४२. क्षतिपुर्ति भराई दिन सक्ने : कसैले खानेपानी वा सरसफाइ आयोजना वा सेवा प्रणाली र त्यसको संरचनामा कुनै पनि प्रकारले हानी नोक्सानी वा क्षति पुर्याएमा मुद्दा हेर्ने अधिकारीले उचित रकम क्षतिपुर्ति बापत भराई दिन सक्नेछ ।
४३. अनुसन्धान अधिकारी: यस ऐन अन्तर्गत कुनै कसूर भएको उजुरी प्राप्त भएमा नगरपालिकाले कुनै अधिकृत स्तरको कर्मचारीलाई अनुसन्धान अधिकारीको रूपमा तोकी अनुसन्धान गराउन सक्नेछ ।
४४. कारवाही चलाउने तथा दण्ड जरिवाना गर्ने अधिकारी : यस ऐन बमोजिम दण्ड जरिवाना गर्ने अधिकार प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई हुनेछ ।
४५. पुनरावेदन दिन सकिने : दफा ४० अनुसार गरेको जरिवानाको आदेश उपर चित्त नबुझेने व्यक्ति, वा संघ संस्थाले त्यस्तो आदेश भएको मितिले पैँतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

परिच्छेद-११

विविध

४६. खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाको अनुगमन तथा नियमन : (१) नगरपालिकाले खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवाको अनुगमन तथा नियमन गर्न अनुगमन टोली गठन गरी परिचालन गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको टोलीले दिएको निर्देशन सम्बन्धित अनुमति प्राप्त संस्थाले पालना गर्नुपर्नेछ ।
४७. पारिस्थितिकीय सेवा वापतको भुक्तानी सम्बन्धी व्यवस्था गर्न सक्ने : (१) नगरपालिकाले पारिस्थितिकीय सेवाको व्यवस्थापन र उपयोग वापतको भुक्तानी सम्बन्धी नीति, आयोजना, परियोजना तथा स्कीमको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको पारिस्थितिक्रिय सेवाको व्यवस्थापन वा वापतको भुक्तानी सम्बन्धी नीति, आयोजना, परियोजना तथा स्कीमको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि “पारिस्थितिकीय सेवा” भन्नाले कुनै वातावरणमा रहने समुदाय (बोट बिरुवा, जीव जन्तु, जलश्रोत, सुक्ष्मदर्शी जीवहरू) र वातावरण बीचको अन्तर्सम्बन्ध अर्थात एक अर्काबाट प्राप्त हुने सेवा वा लाभ प्रणालीलाई सम्झनु पर्दछ ।

४८. **भूमिगत पानीको उपयोग र संरक्षण गर्ने :** नगरपालिकाले नेपाल सरकारले बनाएको भूमिगत पानीको उपयोग र संरक्षण सम्बन्धी मापदण्डको अधिनमा रहि भूमिगत पानीको उपयोग र संरक्षण सम्बन्धी मापदण्ड बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।
४९. **पुरस्कार सम्बन्धी व्यवस्था :** खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्ति, संघ संस्था वा समुदायलाई नगरपालिकाले आवश्यक पुरस्कारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
५०. **निर्देशन दिन सक्ने :** नगरपालिकाले उपभोक्ता संस्था, अनुमति-पत्र प्राप्त संस्था वा सेवा प्रदायक अन्य संघ संस्थालाई खानेपानी, तथा सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी आयोजनाको निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन र उपभोक्ता सेवाका विषयमा आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।
५१. **अधिकार प्रत्यायोजन :** नगरपालिकाको प्रमुखले यस ऐन बमोजिम प्राप्त गरेको अधिकार उपप्रमुख वा कुनै सदस्य वा प्रशासकीय अधिकृत वा सम्बन्धित कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने छन् ।
५२. **नियम बनाउन सक्ने :** नगरपालिकाले यस ऐनको उद्देश्य पूर्तिको लागि आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।
५३. **निर्देशिका, कार्यविधि र मार्गदर्शन बनाउन सक्ने :** यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको प्रतिकुल नहुने गरी नगर कार्यपालिकाले आवश्यक निर्देशिका, कार्यविधि, मार्गदर्शन बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।
५४. **बचाउ :** यस ऐनको उद्देश्य तथा विषय क्षेत्रमा प्रचलित कानून बमोजिम यस अधि भएका कार्यहरू यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ ।
५५. **बिशेषाधिकार :** यस ऐनमा भएका दफाहरूको संशोधन गर्ने, स्पष्ट पार्ने तथा व्याख्या गर्ने सम्पूर्ण अधिकार नगरपालिकामा रहनेछ ।

५६. ऐनको कार्यान्वयन तथा पालना : नगरसभाका सबै जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, उपभोक्ता संस्था तथा सम्बद्ध सबैले यो ऐनको पूर्ण पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ।

;